

Priča o katumima

... nomadski život, običaji i tradicija crnogorskih stočara ...

Detalj na mnogim
stočarskim stanovima

IMPRESUM

IZDAVAČ: Regionalna razvojna agencija za
Bjelasicu, Komove i Prokletije
www.bjelasica-komovi.me

DONATOR: Vlada Crne Gore

TEKST: Jelena Krivčević

FOTOGRAFIJE: Kolor (Jovan Nikolić, Jelena
Krivčević), crnobijele (Stanoje Bojović, nepo-
znati autori).

DIZAJN: Jovan Nikolić

ŠTAMPA: Studio Mouse, Podgorica

GODINA: 2016

Brošura je štampana u okviru projekta podržanog od
strane Vlade Crne Gore, kroz Konkurs za raspodjelu
sredstava od igara na sreću.

Predgovor

Naša organizacija, Regionalna razvojna
agencija za Bjelasicu, Komove i Prokletije,
se prevashodno bavi ruralnim i regionalnim
razvojem, i veliki dio vremena provodimo
na terenu, u razgovoru sa lokalnim stanov-
ništvom, poljoprivrednim proizvođačima,
turistima, predstavnicima institucija. Radeći
ovaj posao shvatili smo da su katuni izuzet-
na vrijednost našeg kraja, i u kulturološkom,
i u poljoprivrednom i u turističkom smislu. A
shvatili smo i da se ova vrijednost u koju čvr-
sto vjerujemo ne doživljava kao vrijednost u
značajnom dijelu crnogorskog društva. Zato
smo odlučili da napravimo publikaciju u kojoj

ćemo ispričati priču o crnogorskim katunima,
o ljudima koji u katunima borave, i pokušati
da ih učinimo vidljivijim i skrenemo pažnju na
njihov značaj, na njihove potrebe i ogromne
potencijale. Na svu sreću, na konkursu za do-
djelu sredstava od igara na sreću ova naša ide-
ja je prepoznata kao kvalitetna, i odobrena su
nam sredstva za štampu ove publikacije.

Nadamo se da ćete uživati u ovoj priči, i da
ćete je doživjeti dovoljno značajnom da je
nekom i prepričate. A takođe se nadamo da
ćemo se sresti u nekom od naših katuna!

Jelena Krivčević,
Direktorica Regionalne razvojne agencije za
Bjelasicu, Komove i Prokletije

1. Šta su katuni

Katuni su privremena, stočarska naselja na planinama, na većim nadmorskim visinama, gdje stočari sele radi ispaše svoje stoke u toku ljeta. Duga je tradicija odlaska stočara u planine, i ovaj nomadski način života je kroz istoriju diktirao posebnu kulturu i običaje svojstvene samo katunima. U današnje vrijeme odlazak na katune praktikuje sve manji broj crnogorskih stočara, ali se ova tradicija i dalje zadržala. Kako planinski turizam u Crnoj Gori uzima sve više maha, to su i stočari u katunima prerasli u svojevrsnu turističku ponudu, i to iz više razloga. Katuni su smješteni na velikim nadmorskim visinama, i obično se nalaze u blizini planinarskih i biciklističkih staza, pa se turisti često susretnu sa katunima. Posebna arhitektura katuna, potpuno uklopljena u ambijent, kao i posebna kultura koja se tu može naći predstavljaju nešto što turisti iz zapadne Evrope i drugih zemalja rijetko imaju priliku da vide. Hrana koja se jede u katunima, iako jednostavna, izuzetno je ukusna i kvalitetna, pa poklonici aktivnog odmora, nakon velikih cjelodnevni napora, uživaju u lokalnoj gastronomiji koja se rijetko može naći u ponudi lokalnih restorana.

2. Istorija katuna

Katuni su nastali kao neophodna aktivnost koja prati stočarstvo, kao potreba stočara da prehrane svoja stada. A stočarstvo je od davnina osnovna ekonomska aktivnost stanovništva u ruralnim, planinskim djelovima Crne Gore. Najznačajnija središta stočarskih kretanja u Crnoj Gori su prokletijsko, peštarsko, kučko-komovsko i durmitorsko-sinjajevinsko područje.

Katuni se pominju u istorijskim spisima još u XII vijeku, ali arheološka nalazišta visoko na Dinari svjedoče da su stočari tamo boravili još od vremena kada je čovjek-lovac prerastao u čovjeka uzgajivača stoke i da stočarska kretanja prema planinama u raznim periodima istorije nisu prekidala ni rimska, ni slovenska, ni mletačka, ni turska, ni bilo koja druga kolonizacija. Iako stočarstvo u ovim krajevima nije bilo dovoljno tehnološki razvijeno, bogatstvo porodice se ogledalo u veličini stada, a praktično sve ruralne porodice su držale stoku. Nedostatak svojih livada za ispašu se nadomještao tako što se sa stokom selilo

Pogled na Komove sa Bjelasice
šezdesetih godina XX vijeka

u visoke planinske krajeve, od maja pa sve do snijega, kako bi se stoka tamo napasala, a livade u selu su se kosile i sijeno čuvalo za prehranjivanje stoke u zimskim mjesecima. Međutim, u tim vremenima se daleko veći broj mještana bavio stočarstvom, i potreba za kvalitetnom ispašom je bila daleko veća. Zato su se katuni ljubomorno čuvali, branili, i oko njih su se vodile prave borbe. U mnogim katunima u Crnoj Gori se i dan danas mogu naći stari mramori kao svjedok činjenici koliko su katuni i ispaša u to vrijeme bili važni. A tome dodatno svjedoči i podatak da su se bratstvima koja su se u bitkama naročito pokazala, crnogorski vladari kao nagradu dodjeljivali ispaše na planinama koje do tada nisu koristili.

Dešavalo se, a i danas ima tih primjera, da su katuni od matičnog sela udaljeni i po nekoliko dana hoda. Međutim, ta udaljenost nije bila toliko bitna koliko je bilo važno imati kvalitetnu ispašu za svoja stada, pa

su se i tako daleki katuni branili. Za katunska naselja su se birala mjesta u zavjetrini, jer su i ljetnje oluje na planini okrutne. Tražila su se mjesta koja u blizini imaju izvor, jer je voda, pored ispaše, stočarima bila zlata vrijedna. Ako vode nije bilo, onda su se pravile snježnice – a to su bile jame u koje su preko zime mještani nabacivali snijeg, a ljeti bi se taj snijeg sjekao i topio kako bi se dobila voda.

Katunske kolibe, koje se različito zovu u različitim djelovima Crne Gore – stan, glada, savardak, dubirog – su se najčešće pravile jedna blizu druge. To je prije svega rađeno kao odbrambeni mehanizam, tako su se katunjani zajedno branili od pohara, i od ljudi i od divljači. A kako su se praktično cijela sela preseljavala u planinu, tako se i kompletan društveni život privremeno izmještao na katune i u skladu sa novim uslovima na planini, stvarali su se neki drugačiji običaji i tradicije u odnosu na matična sela.

Gradišnica
šezdesetih godina XX vijeka

3. Način života u katunu

Uslovi života u katunima su potpuno drugačiji u odnosu na seoska područja. U katunima nema vode u kolibama, nema električne energije, nema nikakve infrastrukture svojstvene urbanim zonama ili seoskim područjima. Makadamski putevi su došli do skoro svih katuna, i to je praktično sva infrastruktura ovdje dostupna. A osnovna misija boravka u katunu je briga o stoci. Ova dva uslova su i oblikovala ukupan način života u katunu.

Sami odlazak u katun se dešava na proljeće, različit je termin od katuna do katuna, u zavisnosti od visine katuna i vremena kada u njemu počinje vegetacija. Postoje i takozvani prolječni katuni, na malo nižim visinama koji su dostupni ranije, pa sto-

čari prvo sele u prolječni katun, a onda se premještaju u pravi katun, još višoj. Stočari iz jednog katuna obično zajedno sele na planinu, i zajedno se i vraćaju. Stočari se na planinu obično upute pješke, a tek poneki član porodice ostaje u selu kako bi se starao o njivama, voćnjacima i livadama. Muškarci obično u katun odu nekoliko dana prije, da poprave ono što su snijeg i vjetrovi zimi pokvarili u kolibama. Iz sela se donosi sve ono što je potrebno za jednostavni, stočarski život u katunu. A svaki član porodice ima svoju ulogu u raspodjeli poslova. Ono što im je svima zajedničko je nevjerovatno gostoprimstvo, autentično i nenaučeno već prirodno i preneseno sa koljena na koljeno.

Mušino brdo

Suvodo

Kape

Krivi do

Murgaš

Džakovica

Katun Kaludarske kape

Žena u katunu

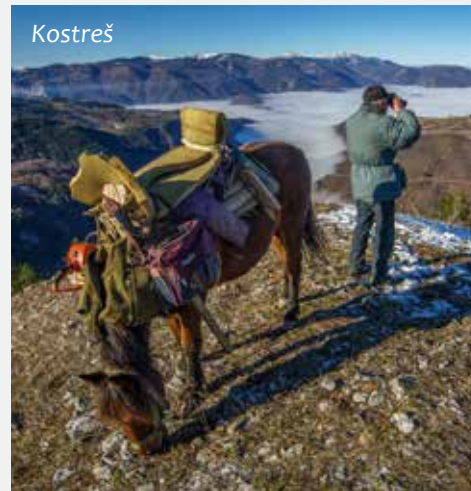
Planinka je najznačajnija karika za život u katunu. I njena uloga, kao i uloga drugih članova porodice je usko vezana za stočarstvo, s tim što ona ima i dodatnu obavezu brige o cijeloj porodici. Planinka svakog jutra i svake večeri kada se krave i ovce vrate sa ispaše ima obavezu da pomuze stoku, a onda da od mlijeka napravi sir, kajmak, kisjelo mlijeko, jardum, urdu i slične mliječne preradevine. Ovo je veliki posao i odvija se svakodnevno. U međuvremenu priprema obroke za ukućane, stara se o bašti, jer se u katunu boravi dovoljno dugo da se može i bašta posaditi za osnovne namirnice. Krompir posaden u katunu je nadaleko čuven. Žena je obavezna i da održava higijenu u kolibi i oko nje. U sezoni pečurke ili borovnice, i nakon svih obavljenih obaveza, žena će često hodati po planini i sakupljati i pečurke i borovnice i ljekovito bilje. Ako joj preostane vremena, onda će i presti vunu i isplesti vunjene čarape, prsluke i džempere za ukućane. Život žene u katunu je izuzetno težak i naporan, i vjerovatno zbog toga sve manje i manje djevojaka želi da vodi takav život, a sve više i više momaka ostaje neoženjeno.

Muškarac u katunu

Muškarac se u katunu bavi svim teškim poslovima – prikuplja drva za ogrijev, popravlja torove i kolibe, kosi travu, ali mu je osnovna obaveza čuvanje stada. Ponekad će mu pomoći i djeca, ali iz straha od divljači, čobanin je najčešće odrasli muškarac, koji prati stado i pređe nevjerovatne daljine svakog dana. Nekada će se na podne vratiti u katun na ručak, ali najčešće sa sobom nosi hranu i vraća se tek pred noć. Čuvajući stoku na planinskim pašnjacima mora biti spreman i za velike vrućine, i za planinske oluje, kišu i vjetrove. I čobanin sakuplja pečurku i borovnicu dok čuva, a nekada su vrijeme prekraćivali sviranjem frule čiji je zvuk bio prisutan svuda po planinama. Ovaj se običaj danas skoro izgubio. Po povratku u katun, i nakon večere i smirivanja stoke, čobanin noć provodi u kućeru, minijaturnoj kolibi tik uz torove, kako bi bio što bliže stadu i reagovao na vrijeme u slučaju da divljač priđe stadu. Zanimljivo je da svaki čobanin jasno može da prepozna svaku svoju ovcu, nebitno koliko mu je veliko stado, a često im daje i imena.

Mašnički katun
Mokra planina

Djeca

Djece je danas sve manje u katunima, jer ovu tradiciju danas najčešće praktikuju stariji ljudi. Ali i njima ljeti u posjetu dođu unučad, a ima i danas mladih porodica koje sa svom djecom dolaze na planinu. I djeca imaju svoje obaveze i pomažu starijima u poslovima oko stoke. Najčešće pomažu čobanima u čuvanju stada, donose vodu, a u današnje vrijeme kada je branje pečurke i borovnice postalo isplativo i preraslo u mogućnost značajnih dodatnih prihoda za porodicu, svi članovi porodice pa i djeca svih uzrasta učestvuju u tome. Velika je razlika između katuna u kojima ima djece i onih u kojim su staračka domaćinstva, cijela atmosfera se promijeni kada se vide zdrava, vrijedna i vesela a opet nekako ozbiljna i neobično zrela djeca u katunu. Kada padne mrak, i sve se obaveze izmire, porodice u katunu posjećuju jedna drugu, uz šteriku ili lampu na gas odigraju neku partiju karata, popiju po neku rakiju i kafu, ispričaju se a djeca izigraju. Na spavanje se ide rano, jer u katunu radni dan počinje sa prvim zracima sunca.

Rovačka brda

4. Stočarstvo

Kao što je već rečeno, ukupan život na katunu je podređen držanju stoke, i katuni kao naselja su i nastali iz potrebe stočara da obezbijede ispašu za svoju stoku. Najčešće se drže krave i ovce, i one su osnovni razlog odlaska u katun. U katunu će vam reći da je mnogo lakše o stadima brinuti na planini nego u selu, danas u katunima nema mnogo stočara da bi se brinulo o ravnopravnoj ispaši a pašnjaci su uglavnom državni, pa se krave i ne čuvaju već same odlaze na ispašu i same se vraćaju. Ovce, sa druge strane, moraju da se čuvaju, jer uvijek postoji mogućnost da ih napadnu vukovi i druga divljač. Stada ovaca rijetko bivaju velika kao nekad, i rijetki su primjeri porodica sa stadima od preko 100 ovaca. Krave se drže uglavnom zbog mlijeka, dok se ovce drže i zbog mlijeka i zbog mesa. Nekada se i vuna prodavala, ali je danas rijetko ko otkupljuje pa se često na planini može vidjeti bačena vuna nakon striže. Ono što je značajno je da su kvalitet i mlijeka i mesa na planini daleko bolji nego kod intenzivnog stočarstva, mada su prinosi manji. Međutim, kada se stoka hrani travom sa netaknutih i apsolutno nezagađenih pašnjaka, onda je to praktično organska proizvodnja, a za organske proizvode se u svijetu

izdvajaju značajna sredstva kao za visoko kvalitetne i zdrave proizvode. Zato su jagnjad sa katuna izvozna roba, i iako količine koje imamo nisu velike, kvalitetom smo itekako konkurentni.

Uz ovce i krave na planinu se vode i druge životinje. Jako često se na planini drže i svinje i prasad, ali i kokoške, a nešto ređe i koze. Uz stoku se nazaoblazno u katune vode i konji i psi. Konji se koriste za prenošenje stvari iz sela u katun i obratno, za donošenje drva za ogrijev, prenošenje sijena, a postoji i običaj da se konji puste slobodno po planini kada nisu potrebni. Oni se tako udružuju u krda, i često se mogu vidjeti tako neosedlani i pušteni da uživaju u slobodi i bogatim zelenim pašnjacima, pa podsjećaju na divlje konje u prostorima gdje ljudska noga još nije kročila. Pred zimu vlasnici dođu po njih i vraćaju ih nazad u sela. Psi su uglavnom šarplaninci, ali i ako nisu te rase, naučeni su da uvijek budu pored stada, i glavna im je obaveza da obavijeste domaćine o prisustvu stranaca i divljači. Djelovaće opasno i prijeko, ali ako im strpljivo i oprezno priđete, najčešće shvatite da su u stvari dobri i pitomi a samo im je posao da izgledaju opasno.

Katun Zagorska Iokva
Cmiljevica

Katun Rasova
Bjelasica

Pešića rupa
Bjelasica

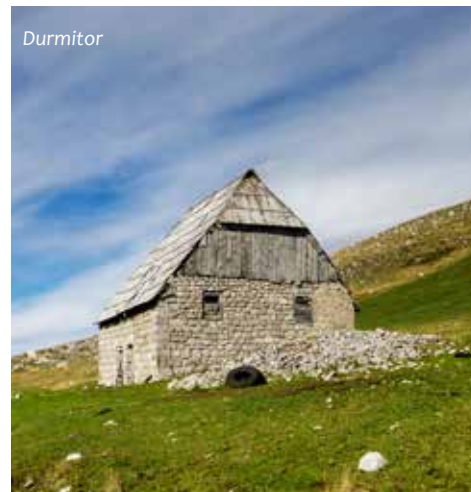
5. Arhitektura i enterijer u katunima

Katunske kolibe u različitim krajevima Crne Gore su se gradili na različite načine, sve u zavisnosti od okruženja i prirodnih materijala koji su na različitim mjestima bili dostupni. U planinama kao što su Bjelasica ili Komovi sa andrijevičke strane, gdje ima mnogo šuma, pravljene su od drveta. Na Sinjajevini, Durmitoru ili sa kučke strane Komova, gdje su predjeli krševiti i bez šume, kolibe i svi prateći objekti, a često i sami torovi za stoku su napravljeni od kamena. Zajedničko im je upravo to što su upotrebljavali materijale koji su u okruženju, pa su, iako ljudskom rukom pravljene, potpuno uklopljeni u ambijent i nimalo ne štrče u odnosu na divlju ljepotu koja ih okružuje.

Katunske kolibe su obično male, sa jednom prostorijom i dijelom pregrađenim prostorom koji služi kao kuhinja. Često se uz glavnu kolibu pravi i posebna, manja koliba koja služi isključivo za prerađu mlijeka i čuvanje sira i kajmaka. Kolibe su uglavnom pokrivene cijepanom daskom, nekada su se pokrivale i slamom i jelovim granama, dok danas neki stočari koriste i moderne materijale. Glavne kolibe uglavnom nemaju nikakav pod, već su direktno na zemlji. Ne-

kada je to bilo zato što je na sredini kolibe bilo ognjište sa kotlom i verigama, ali se taj običaj nepostavljanja nikakvog poda održao do dan danas. Planinke kažu da je, iako zvuči nelogično, mnogo lakše boriti se sa prašinom koja im jako smeta za pravljenje sira i kajmaka kada se ima zemljani pod, nego kada se postavi drveni ili betonski pod, i da uopšte nije teško održavati higijenu u takvim uslovima. Zanimljivo je da su pragovi na ulaznim vratima uvijek visoki, vjerovatno da životinje ne bi ulazile, a vrata niska, pa se u kolibu ulazi tako što se mora pažljivo sagnuti, a niko od mještana ne umije da objasni zašto je to tako. Pretpostavlja se da je to zato što otvori na kolibama treba da budu što manji kako bi se unutra što bolje očuvala temperatura. Vjerovatno iz istog razloga prozori na kolibama ne postoje, i unutra najčešće bude prilično mračno.

Namještaj u kolibama je krajnje jednostavan – tu su drveni kreveti koji se prave od greda i dasaka, sa starinskim, tradicionalnim dušecima od vune ili sa slamaricama, kojih ima više nego što ima kreveta, u slučaju da neko dođe u goste. Na zidovima kolibe su police, i na njima stoji sve ono što je jednom doma-

Gusle
Crnogorski narodni instrument

činstvu potrebno za višemjesečni boravak na planini – svo suđe, karlice i posude sa razlivnim mlijekom, namirnice, lampe i šterike. Nezaobilazan predmet u svakoj kolibi je šporet na drva, jer se koristi i za grijanje – na planini su noći i u ljetnjim mjesecima izuzetno hladne, ali i za pripremanje hrane i preradu mlijeka – jer ovdje struje nema. Najčešće se koristi takozvani šporet ciganac, koji izgleda kao improvizacija, ali jako dobro i brzo ugrije prostoriju, odlično peče i kuva, izuzetno lako se održava i lagan je pa se lako pomjera i premješta.

U okruženju ovih katunskih koliba su razni pomoćni objekti, svi posvećeni stoci – torovi, štale, svinjci, kućeri. Uvijek negdje blizu bude i izvor, i veliko korito iz kog se napaja stoka. Kompletan ambijent, iako se radi o primitivnim, prostim građevinama, djeluje idilično, spokojno i umirujuće. A svakom ko dođe sa strane je na prvi pogled jasno da su katuni jedno autentično, jedinstveno kulturološko blago, jedna stara i dobro očuvana tradicija, vrijednost koja se rijetko gdje u Evropi može naći. Zato turisti sa putovanja po Crnoj Gori, pored fotografija naših lijepih planina, obavezno odnesu i poneku fotografiju katuna, čobana i planinki, a nerijetko o katunima i čuvenom gostoprimstvu mještana napišu i priče.

6. Običaji i tradicije u katunima

Katuni u Crnoj Gori su prava, živa riznica brojnih običaja i specifične kulture i tradicije koji su se sačuvali od davnina do danas. Stil života u katunu diktirao je, a i danas diktira brojne druge stvari kao što su gastronomija, aktivnosti vezane za slobodno vrijeme

me i za zabavu, a najzanimljiviji je jako blizak odnos i suživot prirode i čovjeka što je u urbanim područjima nemoguće vidjeti. Upravo ta izloženost prirodi je i uticala na to da se formiraju određene navike i običaji svojstveni samo katunima.

Gastronomija

Udaljenost katuna od sela i nemogućnost čestih odlazaka u nabavke su uticali da se gastronomija u katunima formira oko resursa i namirnica koje mještani u katunu proizvode, ili koje mogu naći u svom okruženju. U oba slučaja, radi se o visoko-kvalitetnoj hrani, potpuno prirodnoj i nezagađenoj, što je u 21. vijeku prava rijetkost i što ovom vidu gastronomije daje ogromnu vrijednost.

Mještani sa sobom iz sela nose ili redovno nabavljaju isključivo pšenično i kukuruzno brašno, so, ulje, šećer i kafu. Bavljenje stočarstvom znači da porodice uživaju u obilju mliječnih proizvoda, pa su upravo ti proizvodi okosnica većine obroka u katunu. Neka od čuvenih jela su kukuruzni i pšenični kačamak, ku-

kuruza, gotov ili cicvara, priganice, a čak i kivan ili u kori pečen krompir sa planine ima poseban ukus pogotovo kad se jede sa domaćim sirom ili kajmakom. Domaći hljebe, od domaćeg brašna, koji se nekad pekao ispod sača a danas se peče u šporetu cigancu, ako je vruć i posluži se sa sirom ili kajmakom, neobično je ukusan i gosti sa strane ga stalno pominju. Jela u katunu su kalorična, kako bi obezbijedila energiju svim ukućanima koji preko cijelog dana imaju različite i naporne obaveze. Posebno ukusan specijalitet na planini je takozvani skrob, jelo koje se pravi od mladih kopriva, ili pita zeljanica, od zelja ubranog na planini. Ovce i jagnjad se rijetko kolju, obzirom da je u katunu teško sačuvati meso, ali se to radi onda kada se zna da će se sve brzo pojesti –

Kačamak

Zeljanica
i kisjelo mlijeko

Drobljena kukuruza

Pečeno meso

Pršuta, kajmak,
kisjelo mlijeko i turšija

Patišpanja

Pita zeljanica

kada su veliki radovi kao što je kosidba pa se okupi cijela i uža i šira porodica da pomogne, ili kada su sabori i kada katuni vrve od gostiju sa svih strana. Posebno je ukusan specijalitet u katunu jagnje pečeno na ražnju, oko kog se radi i po pola dana, ali kad napokon bude gotovo, zna se zašto se dugo čekalo.

I pića su ovdje domaća. Sokovi i likeri se prave od šišarke, borovih iglica, od divljih jagoda, borovnice, maline, kupine. Čaj se nikad ne kupuje, već se na planini беру različite ljekovite i aromatične trave, suše se, ponekad miješaju i tako spremaju. Slatkiši se rijetko prave, danas se kupuju i u katunu će slatkiš sačuvati da posluže gosta sa strane. A ono što su u nekađasnja vremena djeca koristila da se oslade i okrijepe dok čuvaju stoku je bio snijeg koji bi se našao u nekom smetu, preko kog se ako se ima, popraska malo šećera, i direktno preko toga pomuze malo ovčijeg mlijeka. To su djeca nekada u katunu zvala sladoled.

Igre

Nekada su katuni vrvili od života, bili puni i odraslih i djece, koji su nakon napornog dana morali naći način da se razonode. Ostale su zapisane brojne pjesme koje su se smišljale i pjevale na katunima, uz gusle ili bez njih. Djeca su imala posebne igre – koze ili prsten (sakrivanje i traženje prstena), kvočka (grupna igra u kojoj učestvuju i odrasli i djeca), plovak (kada je potrebno precizno dobaciti kamenčić na neko mjesto) i slično. Omladina je imala svoje igre, muške i ženske, muške obično vezane za odmjeravanje snage ili vještine među momcima, a ženske šaljive. Održavala su se i sijela, gdje se igralo i pjevalo, uglavnom uveče. A najvažniji događaji na katunima su bili sabori koji su se održavali u različito vrijeme na različitim planinama, uglavnom oko Petrovdana ili Ilindana, i bili su jako dobro posjećeni. U katunu ili na planini na kojoj se održava sabor bi se okupila kompletna familija, došli bi rođaci i prijatelji, kao i ljudi iz drugih katuna. Ovo je tradicija koja se i danas održala, i u mnogim katunima se i danas može vidjeti neobično mnogo naroda na ove dane.

Rukotvorine

Kako bi skratili vrijeme, ali i kako bi napravili nešto što im je potrebno da to ne bi kupovali, i čobani i planinke su često vješti da sopstvenim rukama naprave neobično lijepe stvari. Žene uglavnom rade sa vunom, predu pa pletu čuvene vunjene čarape koje se lokalno zovu bjelače, prsluke i džempere, kape i šalove. To su one stvari koje najviše trebaju ukućanima. Ako se ima vremena i umješnosti, onda i vezu i heklaju. Nekada se od vune i tkalo, pravili se čilimi, prekrivači, džaklje – torbe koje se i danas mogu vidjeti na planini samo ih danas rijetko ko pravi. Muškarci su uglavnom vješti sa drvetom, i u katunu će vam često reći da su svoje kolibe domaćini sami pravili. A neki od njih prave i razne druge stvari – kace i karlice, štapove koji su čobanima obavezan rekvizit, ponekad i frule i gusle, ukoliko su posebno vješti. I danas se često mogu vidjeti čobani na livadama kako dok čuvaju stado ponešto prave od drveta.

7. Katuni danas – potrebe i mogućnosti

Mnogo je već rečeno o tome da tradicija odlaska u katune slabi i iz godine u godinu je sve manji broj stočara koji je upražnjava. Međutim, održavanje ove tradicije je neobično važno, ne samo iz kulturološke perspektive, već i iz mnogih drugih razloga. Naši su preci znali da iskoriste sve prednosti planine, da je iskoriste za svoj ekonomski prosperitet a da je ne unište i devastiraju, dok u današnje vrijeme, kada su mogućnosti daleko veće, mi još uvijek nismo našli način da planine valorizujemo na održiv način. Naravno da će katuni, onakvi kakve smo ih u ovoj publikaciji opisali, nestati u jednom trenutku, ukoliko ne nađemo način da ovu tradiciju prilagodimo modernom dobu i omogućimo stočarima uslove za život kakve moderno doba može da pruži. Mladi ljudi će nastaviti da izbjegavaju stočarstvo na ovakav način, stari će nestati, a katuni će ostati prazni i vremenom se urušiti. To bi bilo pogubno iz više razloga. Boravak stoke na planini i konstantna ispaša su neobično važni za održavanje kvaliteta planinskih pašnjaka, koji su značajan ekonomski resurs, i preduslov za bilo kakvu priču o stočarstvu. Stočarstvo kao grana će izgubiti na kvalitetu. Mlijeko i meso sa planina su neuporedivo boljeg kvaliteta od mlijeka i mesa dobijenog intenzivnim stočarstvom, i ovo bi trebalo da

predstavlja prednost male crnogorske ekonomije i danas i ubuduće. A jedna lijepa i duga tradicija će ostati samo predanje.

Da bi se to izbjeglo, neophodno je učiniti napore kako bi se stočarstvo u katunima podržalo, a katuni nastavili da postoje kao autentične naseobine sa svim neophodnim blagodatima koje moderno vrijeme može da pruži. Solarni sistemi za katune su neophodnost, i mada su napori u ovom smjeru već počeli, potrebno ih je intenzivirati i učiniti solarne sisteme dostupnim apsolutno svim katunima u Crnoj Gori. Potrebno je poraditi na vodosnadbijevanju u katunima, na pokrivanju katuna signalom mobilne telefonije jer je veliki broj katuna koji su praktično odsječeni od svijeta. Potrebno je zaštititi arhitektonsko nasleđe katuna, a pritom kolibe učiniti udobnim. I prijeko je potrebno stvarati turističku ponudu oko katuna, kako bi mještani imali mogućnost dodatnih prihoda i bili dodatno stimulisani da borave u katunu. I na kraju, potrebno je učiniti velike napore i osmisliti mjere kako bi mladi ljudi stočarstvo i katune vidjeli kao unosan posao i opredijelili se da se nastave vjekovnu tradiciju svojih predaka.

Katun Vranjak
Bjelasica

